

A review of international law in light of Iran's military operations against the Zionist regime of Israel (True Promise 1 and 2)

Pooneh tabibzadeh¹, mahboobeh yasaghee, Mohamad kahnoojee

Recieved : 2025/6/30

Accepted : 2025/8/14

Abstract

Operations True Promise 1 and 2, carried out by the Islamic Republic of Iran in response to the military actions of the Zionist regime, once again raised fundamental questions about the effectiveness, legitimacy, and flexibility of international law in the face of new security threats and violations of national sovereignty. This article focuses on the principles of the United Nations Charter, especially Article 2(4) and Article 51, as well as conventions related to the protection of international persons, and provides a legal analysis of these operations. The main question is whether the rules of international law can revise legal concepts according to the requirements and needs of countries in order to preserve imperative rules such as the principle of non-recourse to force? The findings show that Iran's actions can be interpreted within the framework of the right to self-defense, countermeasures, and protection of the right of nations to resist. Also, the ineffectiveness of international institutions in responding to repeated violations of human rights and the sovereignty of countries highlights the need to review the structure and procedures of international law. Finally, the article emphasizes the need to strengthen legal mechanisms to counter the use of force and effectively support the sovereignty of countries.

Keywords: Iranian military operations, reciprocity, self-defense, non-use of force

1- Pooneh tabibzadeh, Department of Public Law, .Raf.C. Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran. email: 0059990775@iau.ir

2- mahboobeh yasaghee, PhD Student, Law Department, Rafsanjan Branch, Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran. email: iau.ir @ 5000094727

3-mohammad kahnooji, PhD Student, Law Department, Rafsanjan Branch, Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran

بازنگری در حقوق بین الملل در پرتو عملیات نظامی ایران علیه رژیم صهیونیست اسرائیل

(وعده صادق ۱ و ۲)

پونه طبیب زاده^۱، محبوبه یساقی^۲، محمد کهنوجی^۳

تاریخ ارسال: ۱۴۰۴/۰۴/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۳

چکیده

عملیات وعده صادق ۱ و ۲ که از سوی جمهوری اسلامی ایران، در پاسخ به اقدامات نظامی رژیم صهیونیستی انجام شد؛ بار دیگر پرسش‌هایی بنیادین درباره کارآمدی، مشروعیت و انعطاف‌پذیری حقوق بین‌الملل در مواجهه با تهدیدات نوین امنیتی و نقض حاکمیت ملی مطرح ساخت. این مقاله با تمرکز بر اصول منشور ملل متحد، به‌ویژه ماده ۲، ۴ و ماده ۵۱، و هم چنین کنوانسیون‌های مرتبط با حمایت از اشخاص بین‌المللی، به تحلیل حقوقی این عملیات می‌پردازد. سوال اصلی این است؛ آیا قواعد حقوق بین‌الملل می‌تواند بنا به مقتضیات و نیاز کشورها مفاهیم حقوقی را مورد بازنگری قرار دهد؛ تا قواعد امرانه ای همچون اصل عدم توسل به زور را حفظ نماید؟ یافته‌ها نشان می‌دهد؛ که اقدام ایران در چارچوب حق دفاع مشروع، اقدام متقابل و حمایت از حق مقاومت ملت‌ها قابل تفسیر است. هم چنین ناکارآمدی نهادهای بین‌المللی در واکنش به نقض‌های مکرر حقوق بشر و حاکمیت کشورها، ضرورت بازنگری در ساختار و رویه‌های حقوق بین‌الملل را برجسته می‌سازد. در نهایت این مقاله، بر لزوم تقویت سازوکارهای حقوقی برای مقابله با توسل به زور و حمایت مؤثر از حاکمیت کشورها تأکید می‌کند.

کلید واژه: عملیات نظامی ایران، عمل متقابل، دفاع مشروع، عدم توسل به زور

۱- پونه طبیب زاده، گروه حقوق عمومی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران. (نویسنده مسئول)
0059990775@iau.ir

کد ارکید ۰۰۰۰_۰۰۰۱_۸۴۲۹_۴۳۱۴

۲- محبوبه یساقی، دانشجوی دکتری حقوق عمومی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.
iau.ir @ 5000094727

۳- محمد کهنوجی، دانشجوی دکتری حقوق عمومی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.

روابط بین الملل برای کشورهای همجوار در یک منطقه برای تک تک کشورها حائز اهمیت است. زیرا در سایه امنیت و صلح منطقه ای روابط مسالمت آمیز دولت ها و ملت ها میسر می باشد. اما دولت جمهوری اسلامی ایران از ابتدای فعالیت خود ترجیح داد؛ سیاست خصمانه را در قبال رژیم غاصب صهیونیست، جایگزین رابطه دیپلماسی رژیم پهلوی کند. علت این دیدگاه در سیاست دولت ایران، تسلط خصمانه رژیم اشغالگر در سرزمین فلسطین بود؛ که با وجود حضور دوسوم جمعیت مسلمان عرب، بر اساس قطعنامه ۱۹۴۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد موجودیت یافت و از آن زمان بدون توجه به حق تعیین سرنوشت سیاسی جمعیت مسلمان، همواره بدنال گسترش قلمرو سرزمینی خود بر اساس توسل به زور، کشتار و غارت بوده است. دولت ایران هم با هدف ایجاد زمینه های رفع اشغال از سرزمین اعراب مسلمان، در حمایت های همه جانبه نیروهای شبه نظامی مبارز محور مقاومت و حزب الله در مقابل رژیم صهیونیست، از هیچ تلاشی فرو گذار نبوده است.

امام خمینی (ره) رهبر انقلاب، قبل از پیروزی جمهوری اسلامی ایران از اسرائیل و ارتباط آن با خاندان پهلوی انتقاد می کرد، بعد از انقلاب ۱۳۵۷ ایران، دولت جمهوری اسلامی ایران سیاست خصومت با اسرائیل را برگزید و شناسایی دوفاکتو^۱ ایران را برای اتمام روابط دیپلماتیک، تجاری و سایر روابط با اسرائیل پس گرفت.^۲ دولتمردان ایران، اسرائیل را رژیم صهیونیست اشغالگر قلمداد می کردند که علیه سرزمین مسلمان نشین فلسطین به غارت و کشتار پرداخته است. جمهوری اسلامی ایران با توجه به مسئولیت دینی و قانونی خود^۳ برای دستیابی مسلمانان به حق تعیین سرنوشت سیاسی در فلسطین، بصورت همه جانبه گروه های شبه نظامی مستقر در فلسطین و کشورهای همجوار را حمایت می نمود. گروه حزب الله لبنان از جمله شبه نظامیان مورد حمایت ایران بود؛ که بعد از اخراج سازمان آزادی بخش فلسطین «ساف» در سال ۱۹۸۲، به عنوان جنبش محلی شیعه مسلمان، علیه رژیم صهیونیست اشغالگر مبارزه می نمود در اوایل دهه ۱۹۹۰ حزب الله با حمایت سوریه و ایران به عنوان گروه پیشرو که دارای قدرت نظامی چشم گیری بود مدیریت فعالیت های چریکی حزب لبنان علیه رژیم اشغالگر را در دست گرفت.^۴

1- Defacto

- ۲- ولایتی، علی اکبر، «ایران و تحولات فلسطین (۱۳۵۷-۱۳۱۷)» تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۸۰، ص ۱۴.
- ۳- اصل ۱۱ و ۱۵۲ و ۱۵۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اذعان می نماید مسئولیت دینی و قانونی ایران برای حمایت از امت اسلامی مسلم است و سیاست خارجی خود را جهت کمک به مستضعفان در مقابل مستکبران در جای جای جهان معطوف می داند.
- ۴- شمس، مرتضی، «تهدیدهای نظامی - امنیتی اسرائیل علیه جمهوری اسلامی ایران» فصلنامه مطالعات راهبردی، ش ۲، ۱۳۷۷، ص ۱۷۷.

در سال ۲۰۰۵ روابط ایران و اسرائیل متشنج شد و دو کشور درگیر یک سری عملیات های پنهانی علیه یکدیگر و جنگ های نیابتی شدند.

در طی جنگ ۲۰۰۶ اسرائیل و لبنان، اعتقاد بر این بود که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، به صورت مستقیم به مبارزان حزب الله کمک می کردند و یک موشک RPG با لوگوی جمهوری اسلامی توسط اسرائیل انتشار یافت که در طی حملات مورد استفاده قرار گرفته است. در طی جنگ غزه و اسرائیل در سال (۲۰۰۸-۲۰۰۹) جمهوری اسلامی از طریق سودان به حماس سلاح و مهمات می فرستاد که اسرائیل توانسته بود دو کاروان کامیون اسلحه را منهدم کند و یک کشتی مملو از اسلحه را در دریای سرخ غرق نماید.^۱

در سال ۲۰۱۰ موجی از ترورها با هدف قرار دادن دانشمندان هسته ای ایران آغاز شد. در اولین حمله مسعود علی محمدی فیزیکدان ذرات در ۱۲ ژانویه ۲۰۱۰ در اثر انفجار یک بمب نصب شده؛ به درخت مجاور ورودی خانه ایشان کشته شد. در ۲۹ نوامبر ۲۰۱۰ دو دانشمند ارشد هسته ای ایران مجید شهریاری و فریدون عباسی توسط موتورسیکلت ها مورد هدف قرار گرفتند که مجید شهریاری کشته شد.^۲

در ۲۳ ژوئیه ۲۰۱۱ داریوش رضایی نژاد در شرق تهران به ضرب گلوله کشته شد. در ۱۱ ژانویه ۲۰۱۲ مصطفی احمدی روشن و راننده وی توسط بمبی که به ماشین متصل شده بود کشته شدند.

حملات سایبری اسرائیل به پایگاه های هسته ای ایران برای آسیب زدن به برنامه هسته ای ایران از ژوئن ۲۰۱۰ آغاز شد.^۳

در سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱ عملیات های تخریبی و تهدیدی دو طرف علیه یکدیگر مکرراً تکرار شد و در طی این سال ها اسرائیل برای متوقف کردن برنامه هسته ای ایران دست به عملیات های تخریبی و ترور شخصیت های هسته ای در ایران زد.^۴ هم چنین اسرائیل اهداف نظامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در سایر کشورها را مورد حمله

۱- شهبازی، الهام، «ایران و اسرائیل از همکاری تا منازعه» خردنامه، شماره ۱۲، بهار و تابستان ۱۳۹۳.
2-<https://www.usnews.com/news/world/articles/2020-11-30/irans-state-tv-says-weapon-used-in-top-nuclear-scientists-killing-made-in-israel>

۳- متقی، ابراهیم، تحلیل رفتار اسرائیل در برابر جمهوری اسلامی ایران، مجله سیاست دفاعی، ش ۱۸، سال ۱۳۷۶، ص ۸۲.

۴- در ژانویه ۲۰۱۳ انفجار تاسیسات هسته ای فردو توسط اسرائیل که یک کارخانه غنی سازی سوخت هسته ای بود

قرار داد.^۱ اسرائیل با حمله به نفتکش های ایران در دریای سرخ مانع حمل نفت و تجارت آن از ایران با سایر کشورها می شد.^۲

در این سال ها ایران هم با عملیات های مخفیانه سعی بر تخریب و تضعیف مواضع اسرائیل داشت و با حمله به کشتی های اسرائیلی در دریای عمان و آلودگی عمدی زیست محیطی در آب های دریای مدیترانه در نزدیکی سواحل اسرائیل و نفوذ به مواضع ساحلی اسرائیل، اقدام به تنبیه و عقب نگه داشتن اسرائیل از مواضع خود می نمود.^۳

در جنگ داخلی سوریه (۲۰۲۱-۲۰۱۳) با استقرار پایگاه های نظامی ایران در سوریه، اسرائیل جمهوری اسلامی را به تلاش برای ایجاد یک مسیر حمل و نقل زمینی مستقیم از عراق و سوریه به لبنان متهم کرد. به گفته اسرائیل، جمهوری اسلامی در نزدیکی جنوب دمشق و در ۵۰ کیلومتری مرز اسرائیل پایگاه نظامی مجهزی دارد.

مقامات اسرائیل مدعی شدند حملات مستقیم اسرائیل به پایگاه های نظامی ایران در سوریه پس از تغییر استراتژی ایران در سال ۲۰۱۶ صورت گرفت. در این سال مداخله نظامی تحت رهبری آمریکا علیه داعش به پایان رسید و ایران از این خلاء قدرت برای ایجاد سلطه در سوریه با ایجاد پایگاه های نظامی و ورود جنگجویان شیعه خارجی استفاده و اقدام به برنامه ریزی کرده بود.^۴

درگیری بین ایران و اسرائیل در جنگ های متعدد اسرائیل و غزه، اسرائیل و فلسطین، اسرائیل و لبنان با حمایت های مالی، نظامی گروه های شبه نظامی مسلمان از طرف ایران و حمایت همه جانبه آمریکا از اسرائیل منجر شد که به یک دوره جنگ های نیابتی ایران و اسرائیل با عنوان جنگ سرد ایران و اسرائیل شناخته می شود. امروزه این جنگ ها شکل خود را عوض نموده و با رودررویی مستقیم دو طرف تخاصم بین آن ها عینیت پیدا کرده است

۱- در نوامبر ۲۰۱۲ حمله به کارخانه مهمات سازی در سودان که متعلق به سپاه پاسداران در جنوب خارطوم است 5-Black,Ian(25 october 2012)."Israeli attack on Sudanese arms factory offers glimpse . "of secret war

۲- اواخر سال ۲۰۱۹ اسرائیل دست کم ۱۲ کشتی حامل نفت ایران به سوریه را مورد حمله قرار داد. بنا به گزارش روزنامه وال استریت جورنال هیچ کشتی غرق نشد و فقط ۲ کشتی مجبور به بازگشت به ایران شدند.

۳- در مارس ۲۰۲۱ یک کشتی حامل خودرو متعلق به شرکت (هیلوس ری) اسرائیل که با پرچم باهاما حرکت می کرد در دریای عمان دچار انفجار شد.

۴- محمدی، سید محمد، جمال پور، میکایل، «بحران سوریه: چالش و فرصت ها» با تاکید بر جمهوری اسلامی ایران و رژیم اسرائیل» مجله مطالعات بیداری اسلامی، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، ش ۱۸، صفحه ۷ تا ۴۰. برای مطالعه بیشتر به سایت های معتبر زیر مراجعه نمایید.

۱. علت یابی پاسخ نظامی ایران علیه رژیم غاصب صهیونیست در ۱۳ آوریل ۲۰۲۴

بررسی اقدامات اسرائیل علیه ایران که منتهی به «عملیات نظامی ایران» تحت عنوان وعده صادق یک شد از منظر حقوقی حائز اهمیت می باشد. زیرا نقض قواعد بین المللی برای ناقض ایجاد مسئولیت بین المللی می کند. در نتیجه کشور متخلف پاسخگو است؛ درحالیکه کشور موضوع تخلف برای دفع نقض و حمایت از امنیت و منافع ملی خود با پاسخ تلافی جویانه در قالب قواعد حقوق بین الملل تنها از حق مسلم خود تحت عناوین دفاع مشروع، حفظ امنیت جمعی و تنبیه بر علیه کشور خاطی استفاده می نماید.^۱

وعده صادق یک یا همان حمله ۱۳ آوریل ۲۰۲۴ ایران با پرتاب ۳۰۰ موشک و پهپاد، حمله ای گسترده علیه اسرائیل بود؛ که حملات حزب الله و حوثی ها نیز بطور همزمان صورت گرفت. این حمله در واکنش به یورش هوایی اول آوریل ۲۰۲۴ به اشخاص مستقر در کنسولگری کشور ایران در دمشق صورت گرفت. در عملیات مذکور، دو تن از سرداران سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به همراه پنج نیروی نظامی دیگر، یک عضو حزب الله و دو تبعه سوری کشته شدند. بعد از آن بود که رهبر انقلاب آیت الله خامنه ای با پیامی وعده پشیمان کردن عاملان این جنایت را بیان نمود و حمله ایران به اسرائیل عملی ساختن وعده پشیمان کننده رهبر انقلاب بود.

۱-۱- حمله نظامی اسرائیل در یک آوریل ۲۰۲۴ به کنسولگری ایران در دمشق

حمله نظامی اسرائیل به کنسولگری ایران در دمشق در ۱۳ فروردین ۱۴۰۳ (۱ آوریل ۲۰۲۴) منجر به انهدام ساختمان مربوطه و شهادت تعدادی از سرداران و افسران سپاهی و غیرسپاهی ایران شد. از منظر حقوق بین الملل این حمله مخالف ماده ۳۱ عهدنامه

1-International Law in a Trans civilizational World” Responses to Violations of International LawT25 March2017.

Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts Adopted by the International Law Commission in 2001, Art2 .UN Doc. A/CN.4/L.602.Rev.1,26July2001

برای مطالعه بیشتر رجوع شود به: برزگر، کیهان، "روسیه و حضور ایران در سوریه" مجله مطالعات منطقه ای، اسرائیل شناسی - آمریکا شناسی "تابستان ۱۳۹۷، شماره ۶۹، صفحه ۷ تا ۱۰.

وین ۱۹۶۱^۱ (مصونیت و مزایای کنسولگری) بود. زیرا اماکن کنسولی و ماموران آن طبق این کنوانسیون مصون از تعرض می باشند. اگرچه اخبار حکایت از تخریب ساختمان مجاور کنسولگری دارد اما این مطلب تاثیری در مسئولیت نقض تعهدات بین المللی ندارد زیرا طبق بند ۱ ماده ۱۲ کنوانسیون مصونیت کنسولی ساختمان متصل به کنسولگری برای انجام مقاصد کنسولی نیز در زمره اماکن کنسولی محسوب می شود. پاسداران شهید هم ماموران ویژه کشور ایران بودند که در این ساختمان ماموریت ویژه خود را انجام می دادند و طبق مواد ۲۵ و ۲۸ کنوانسیون وین ۱۹۶۱^۳ مصون از تعرض بوده اند. حال با توجه به اقدامات اسرائیل علیه کنسولگری ایران در سوریه، سوال قابل طرح این است آیا کشور ایران حق دفاع مشروع منطبق با ماده ۵۱^۴ منشور سازمان ملل متحد را دارد؟ به نظر می رسد؛ حمله اسرائیل به خاک سوریه همانا تعرض به تمامیت ارضی و حاکمیت سوریه بوده است و کشور سوریه می تواند طبق ماده ۵۱ منشور از حق دفاع مشروع خود استفاده نماید. حمله به کنسولگری ایران طبق مواد ۴۲ و ۴۶^۵ طرح مواد راجع به مسئولیت بین المللی دولت ها مورخ ۲۰۰۱ موجب مسئولیت بین المللی دولت اسرائیل است و رسیدگی به مسئولیت بین المللی اسرائیل در درجه اول در صلاحیت شورای امنیت

۱- ماده سی و یک مربوط به مصونیت تعقیب جزایی است و از مصونیت دعاوی مدنی و اداری برخوردار است و مجبور به ادای شهادت نیست مگر در دعاوی مال غیرمنقول خصوصی یا ارث یا فعالیت های حرفه ای یا بازرگانی خارج از وظایف سیاسی خود، مصونیت قضایی مأمور سیاسی در کشور پذیرنده او را از تعقیب قضایی کشور فرستنده معاف نخواهد داشت.

۲- بند ی ماده ۱ کنوانسیون وین (مصونیت کنسولی) ۱۹۶۱ : اصطلاح اماکن کنسولی یعنی ابنیه و یا قسمتهایی از ابنیه و زمین متصل به آن که مالک آن هر که باشد منحصرا برای انجام مقاصد پست کنسولی مورد استفاده قرار گیرد مصون از تعرض می باشد.

۳- طبق مواد ۲۵ و ۲۸ کنوانسیون مصونیت ماموران ویژه ۱۹۶۹، نظامیان مستقر در محل کنسولی ماموران ویژه دولت ایران بودند و دارای مصونیت می باشند.

۴- در صورت وقوع حمله مسلحانه علیه یک عضو ملل متحد تا زمانی که شورای امنیت اقدامات لازم برای حفظ صلح و امنیت بین المللی را به عمل آورد، هیچ یک از مقررات این منشور به حق ذاتی دفاع از خود، خواه به طور فردی و خواه دسته جمعی لطمه ای وارد نخواهد کرد. اعضاء باید اقداماتی را که در اعمال این حق دفاع از خود به عمل می آورند فوراً به شورای امنیت گزارش دهند. این اقدامات به هیچ وجه در اختیار و مسئولیتی که شورای امنیت بر طبق این منشور دارد و به موجب آن برای حفظ و اعاده صلح و امنیت بین المللی در هر موقع که ضروری تشخیص دهد اقدام لازم به عمل خواهد آورد، تاثیری نخواهد داشت.

۵- ماده ۴۲ استاندارد به مسئولیت توسط دولت زیان دیده: دولت زیان دیده حق دارد به مسئولیت دولت دیگر استناد کند اگر تعهد نقض شده در برابر اشخاص ذیل باشد: الف) آن دولت به تنهایی ؛ یا ب) گروهی از دولت ها که شامل آن دولت نیز باشد یا جامعه بین المللی در کلیت آن در صورتی که نقض تعهد:

۱- به طور خاص آن دولت را متأثر کند؛ ۲- چنان ویژگی دارد که وضعیت سایر دولت هایی که تعهد در قبال آن ها وجود دارد را از حیث تداوم اجرای تعهد اساساً تغییر دهد. ماده ۴۶: تعهد دولت های زیان دیده: هنگامی که چندین دولت از فعل متخلفانه بین المللی واحد زیان دیده اند، هر یک از آن ها می تواند به مسئولیت دولتی که فعل متخلفانه بین المللی را مرتکب شده است استناد کند.

سازمان ملل متحد طبق ماده ۳۹^۱ و فصل هفتم منشور سازمان ملل متحد قرار دارد و از سوی دیگر مرجع حقوقی-قضایی بین المللی دیوان بین المللی دادگستری طبق پروتکل الحاقی به کنوانسیون های ۱۹۶۳ و ۱۹۶۹ مزایا و مصونیت های دیپلماسی و کنسولی^۲ صلاحیت رسیدگی به مسئولیت بین المللی اسرائیل را دارد.

البته با توجه به تجربه ی ایران از عملکرد شورای امنیت در مقابل موضوع غزه و اقدامات غیرقانونی اسرائیل و مواجهه آن رکن با استفاده از حق وتو کشورهای حامی اسرائیل همچون آمریکا در این نهاد، ایران می تواند پیش بینی کند درخواست رسیدگی به نقض کنوانسیون های مصونیت دیپلماسی و کنسولی از طرف اسرائیل راه به جایی نمی برد و با وتوی کشور حامی (آمریکا) روبرو خواهد شد. چنانچه ایران پیرو حمله یکم آوریل برای محکومیت رژیم صهیونیست به شورای امنیت مراجعه نمود. در جلسه دوم آوریل شورای امنیت، آمریکا، بریتانیا و فرانسه با طرح پیش نویس بیانیه ی روسیه که مضمون آن محکومیت حمله اسرائیل به ساختمان کنسولگری ایران در سوریه بود و اسرائیل را ناقض تعهدات بین المللی قلمداد کرده بود، مخالفت نمودند.

طرح دعوی در دیوان بین المللی دادگستری مستلزم توافق و رضایت طرفین اختلاف از طریق راههای تصریح شده در بند ۵ ماده ۳۸ قواعد دادرسی دیوان بین المللی دادگستری است. ایران با تسلیم اعلامیه یکجانبه در ۲۶ ژوئن ۲۰۲۳ در خصوص پذیرش اختیاری صلاحیت اجباری دیوان، صلاحیت این مرجع را پذیرفته بود اما اسرائیل هیچگاه چنین اعلامیه ایی به دیوان تسلیم نمود و احراز صلاحیت دیوان، مستلزم قید معاهده ای یا پذیرش عملی صلاحیت دیوان از طرف اسرائیل بود. از طرفی برخی از مقامات سیاسی دولت ایران بدلیل ترس از توهم شناسایی کشور اسرائیل توسط ایران، طرح دعوا در دیوان را مناسب نمی دانستند. در نهایت ایران با گزینش اقدام متقابل در نیمه شب ۲۵ فروردین ۱۴۰۳ خاک اسرائیل را مورد حمله قرار داد. عمل متقابل ایران طبق ماده ۴۹ طرح مسئولیت مدنی کشورها بعنوان کشور آسیب دیده؛ جهت توقف عمل متخلفانه،

۱- ماده ۳۹ منشور سازمان ملل: شورای امنیت وجود هرگونه تهدید علیه صلح، نقض صلح، یا عمل تجاوز را احراز و توصیه هایی خواهد نمود یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد ۴۱ و ۴۲ باید مبادرت شود. ماده ۴۱: شورای امنیت می تواند تصمیم بگیرد که برای اجرای تصمیمات خویش لازم است به چه اقداماتی که متضمن استعمال نیروهای مسلح نباشد، دست بزند؛ همچنانکه می تواند از اعضای ملل متحد بخواهد که به این قبیل اقدامات مبادرت ورزند. این اقدامات ممکن است شامل متوقف ساختن تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه آهن، دریایی، هوایی، پستی، تلگرافی، رادیویی و سایر وسایل ارتباطی و قطع روابط سیاسی باشد. ماده ۴۲: در صورتی که شورای امنیت تشخیص دهد که اقدامات پیش بینی شده در ماده ۴۱ کافی نخواهد بود یا ثابت شده باشد که کافی نیست می تواند به وسیله نیروهای هوایی، دریایی یا زمینی به اقدامی که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین المللی ضروری است مبادرت ورزد. این اقدام ممکن است مشتمل بر تظاهرات و محاصره و سایر عملیات نیروهای هوایی، دریایی یا زمینی اعضای ملل متحد باشد.

۲- یکی از مواد محدودکننده حاکمیت سرزمینی کشورها توسط حقوق بین الملل، مصونیت های دیپلماتیک است. مقررات این مصونیت ها تا سال ۱۹۶۱ جنبه عرفی و غیرمدون داشت، لکن بعد از انعقاد عهدنامه وین به صورت مدون و مکتوب درآمد. علت این مصونیت ها این بود که مأموران دیپلماتیک از سوی کشور فرستنده موظف به یکسری از خدمات عمومی در قلمرو کشور دیگر بودند لذا باید از این نوع تضمینات برخوردار باشند.

ضمانت عدم تکرار و جبران خسارت اعمال شد.^۱ ایران در مقابل نقض مصونیت اماکن دیپلماتیک و کنسولی که طبق عرف بین الملل و کنوانسیون های بین المللی غیر قابل تعرض هستند؛ به اقدام متقابل متوسل شد.

۲-۱ عملیات نظامی ایران علیه اسرائیل (وعده صادق یک)

نخستین رویارویی ایران و اسرائیل در ۲۶ فروردین ۱۴۰۳ (۱۴ آوریل ۲۰۲۴) در واکنش به حمله رژیم صهیونیستی به کنسولگری ایران در دمشق صورت گرفت. در عملیات نظامی ایران معروف به وعده صادق بیش از ۳۰۰ پهپاد و موشک از سوی ایران به سوی سرزمین اشغالی شلیک شد و تعدادی از موشک ها با عبور از سامانه دفاعی اسرائیل به اهداف نظامی اسرائیل از جمله پایگاه هوایی نوآتیم اصابت کرد. در این عملیات حوثی های یمن، شبه نظامیان عراق و حزب الله لبنان ایران را همراهی نمودند. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در بیانیه ای عملیات علیه اسرائیل را وعده صادق نامید و آن را بخشی از تنبیه اسرائیل خواند که به تصویب شورای عالی امنیت ملی ایران و زیر نظر ستاد کل نیروهای مسلح کشور ایران انجام پذیرفت.

۳-۱ واکنش های بین المللی نسبت به عملیات نظامی ایران علیه اسرائیل (وعده صادق یک)

الف) واکنش اسرائیل به حمله نظامی ایران (وعده صادق ۱)

- درخواست نماینده اسرائیل در سازمان ملل متحد که خواستار تحریم بیشتر ایران شد.

۱- ماده ۴۹ طرح مسئولیت بین المللی کشورها موضوع و حدود اقدامات متقابل را چنین تعیین می کند: دولت زیان دیده تنها به منظور وا داشتن دولت مسؤول فعل متخلفانه به پیروی از تعهداتش می تواند بر طبق بخش دوم به اقدامات متقابل مبادرت ورزد. اقدامات متقابل محدود به عدم اجرای موقت تعهدات بین المللی دولتی است که در مقابل دولت مسؤول به چنین اقداماتی مبادرت می ورزد. اقدامات متقابل باید تا حد امکان به گونه ای انجام شوند که تداوم اجرای تعهد مورد بحث را ممکن سازد.

Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts Adopted by the International Law Commission in 2001, Art 49 .UN Doc. A/CN.4/L.602.Rev.1,26July2001

برای مطالعه بیشتر رجوع شود به: زهره: ظرفیت های حقوق بین الملل در واکنش به حمله اسرائیل علیه ساختمان بخش کنسولی سفارت ایران در دمشق "تالار گفتگوی تخصصی حقوقی و سیاسی بین المل ، انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد. ۱۴۰۳

- از سازمان ملل متحد درخواست نمود، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی رادر فهرست سازمان های تروریستی قرار دهد.

- حمله تلافی جویانه اسرائیل با پهپادهای اسرائیل به مواضع نظامی در اصفهان که تاثیر مخربی به جا نگذاشت.

ب) واکنش کشورهای ثالث به حمله نظامی ایران (وعده صادق ۱)

کشورهایی همچون آمریکا، انگلیس و آلمان در حمایت از اسرائیل، عملیات وعده صادق را محکوم کردند؛ همچنین گروه کشورهای G7 حمله ایران به مواضع اسرائیل را محکوم کرد.

دبیرکل سازمان ملل، روسیه، چین و برخی از کشورهای عربی، ایران و اسرائیل را به خویشتنداری دعوت کردند.^۱

مراجع مذهبی و سیاسی از این عملیات حمایت کردند؛ از جمله پادشاه عمان اقدام ایران را خوشحال کننده توصیف نمود.

۴-۱- دستاوردهای عملیات نظامی ایران علیه اسرائیل (وعده صادق یک)

۱- عملیات وعده صادق نقطه عطفی در مواجهه ایران یا رژیم صهیونیستی بود؛ که منجر به احیاء بازدارندگی و تقویت موازنه نیروها به نفع ایران و محور مقاومت شد. بازدارندگی یک راهبرد دفاعی است و کشورها از آن بعنوان یک جایگزین مکمل برای سیاست های تهاجمی خود استفاده می کنند. در سیاست بین الملل این عملیات ها با هدف نمایش قدرت و توانمندی ایران در پاسخ به تهدیدات و تقویت جایگاه امنیتی کشور در منطقه و جهان، با موفقیت به اجرا در آمدند.^۲

۲- این عملیات بسیار هماهنگ و چند وجهی عنوان شد؛ زیرا پهپادها برای انحراف سامانه های پدافندی رژیم اسرائیل پرتاب شدند و اگر همکاری کشورهای حامی تل آویو نبود؛ موشک های بالستیک آسیب جدی به دارایی های نظامی اسرائیل وارد می کردند.

۱- صابری، رضا، فرزانی، مریم، "تحلیل بازتاب اخبار عملیات وعده صادق ایران در رسانه های ترکیه" علوم خبری، زمستان ۱۴۰۳، شماره ۵۲، صفحه ۶۶-۹۰

۲- دانشمند، سعید، "عملیات وعده صادق و نقش آن در اقتدار جمهوری اسلامی ایران" مجله مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، زمستان ۱۴۰۳، شماره ۲۴، صفحه ۲۶۱-۲۸۳.

۳- حمله ایران تاثیر بلند مدت داشته و اسرائیل را ملزم به ملاحظات جدیدی در قبال دارایی های نظامی ایران در منطقه می کند.

۴- تست سامانه پدافندی اسرائیل صورت گرفت و ایران توانست نقاط ضعف و قوت سامانه های پدافندی رژیم اسرائیل را دریافته تا در حملات آینده بکار گیرد.

۵- موقعیت ایران در افکار عمومی جهان عرب را بهبود بخشید. کشورهای عربی بعد از پیروزی تل آویو در جنگ ۶ روزه و اشغال کامل فلسطین و بخش هایی از سرزمین سوریه، لبنان، مصر و اردن سرخورده شده بودند و از دید کشورهای اسلامی ارتش رژیم صهیونیستی یک ارتش شکست ناپذیر جلوه می کرد و این امر موجب انفعال کشورهای عربی در برابر جنایات رژیم اشغالگر شده بود؛ اما ایران بعنوان یک کشور تحریم شده توانست؛ رژیم صهیونیست و متحدانش را در یک عملیات واقعی نظامی از پیش اعلام شده به زانو دریاورد.

۶- دستاورد دیپلماتیک عملیات به جهت همراهی چین و روسیه که مانع محکومیت اقدام ایران در شورای امنیت شدند، حائز اهمیت است.

۷- عقب نشینی آمریکا در حمایت از اسرائیل، زیرا دولت بایدن نگران از تبعات نبرد، جهت مهار اسرائیل دو اقدام را انجام داد. اول: جلوگیری از عملیات پیش دستانه رژیم صهیونیستی قبل از عملیات ایران دوم: جلوگیری از تلافی شدید این رژیم بعد از عملیات نظامی ایران علیه اسرائیل.^۱

۵-۱ عملیات نظامی ایران (وعده صادق ۱) بر پایه دفاع مشروع یا اقدام متقابل از منظر حقوق بین الملل

اقدام متقابل (countermeasure) و دفاع مشروع (self-defense) این دو مفهوم از نظر مبنا و ماهیت حقوقی تفاوت های مهمی دارند. مبنای حقوقی دفاع مشروع ماده ۵۱ منشور ملل متحد است در حالیکه مبنای حقوقی عمل متقابل پیش نویس طرح مسئولیت بین المللی دولت ها در سال ۲۰۰۱ می باشد. ماهیت دفاع مشروع واکنش به حمله مسلحانه است. در حالیکه ماهیت عمل متقابل واکنش به نقض تعهد بین المللی غیرمسلحانه است. ضرورت تناسب دفاع مشروع در غیاب عملکرد شورای امنیت، یک حق ذاتی کشور

۱- کارخانه ای، علی، "۴۰ دستاورد عملیات قدرتمند وعده صادق"، مجله کیهان، ۳۱ فروردین ۱۴۰۳.
برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به: <https://www.mashregnews.ir>

مورد حمله است؛ در حالیکه ضرورت عمل متقابل، وادار کردن دولت متخلف به رعایت تعهداتش می باشد.

آیا «وعده صادق ۱» اقدام متقابل بود یا دفاع مشروع؟ برای پاسخ به این سوال بایستی به اختلاف نظر حقوقدانان و دلایل ارایه شده اشاره نمود. برخی از حقوقدانان همانند دکتر مصطفی فضائلی، عضو هیئت علمی دانشگاه قم معتقدند^۱ مطابق ماده ۵۱ منشور ملل متحد، اگر کشوری مورد حمله مسلحانه قرار گیرد، حق دارد به صورت فردی یا جمعی از خود دفاع کند، تا زمانی که شورای امنیت اقدام لازم را انجام دهد. در حمله اسرائیل به کنسولگری ایران در دمشق (۱۳ فروردین ۱۴۰۳)، که منجر به کشته شدن چند فرمانده نظامی شد، ایران این حمله را نقض حاکمیت دیپلماتیک و حمله مسلحانه تلقی کرد بنابراین، عملیات وعده صادق ۱ به عنوان پاسخ فوری، متناسب و ضروری در قالب دفاع مشروع توجیه شد و با توجه به معیارهای دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده‌هایی مانند نیکاراگوئه علیه آمریکا^۲ و سکوها^۳ نفتی، عملیات وعده صادق ۱ از منظر حقوق بین‌الملل، در چارچوب دفاع مشروع قابل توجیه می باشد. این حقوقدانان در پاسخ به این سوال که: آیا امکان دیپلماتیک و کنسولی «خاک کشور فرستنده» محسوب می‌شوند؟ پاسخ دادند^۴، از منظر حقوق بین‌الملل، امکان دیپلماتیک و کنسولی بخشی از خاک کشور فرستنده نیستند؛ بلکه در خاک کشور میزبان قرار دارند، اما از مصونیت‌های ویژه‌ای برخوردارند که ورود به آن‌ها یا تعرض به آن‌ها را بدون رضایت کشور فرستنده ممنوع می‌کند. مبنای حقوقی این مصونیت‌ها کنوانسیون وین درباره روابط دیپلماتیک (۱۹۶۱) و کنوانسیون وین درباره روابط کنسولی^۵ ۱۹۶۳ است. اما این مصونیت‌ها به معنای انتقال حاکمیت یا خاک نیست. بلکه، مصونیت امکان دیپلماتیک و کنسولی به‌منظور تضمین انجام وظایف نمایندگی و نه به دلیل تعلق سرزمینی اعطا شده است.^۶ پس چرا حمله به کنسولگری ایران در دمشق، حمله به ایران تلقی شد؟ چون کنسولگری ایران، نمایندگی

۱- مصطفی فضائلی، «عملیات وعده صادق ۱ در پرتو حقوق بین‌الملل»، ماهنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، شماره ۲۴۵، اردیبهشت ۱۴۰۴، ص. ۲۵.

2- ICI, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, I.C.J. Reports 1986. Available at: <https://icj-cij.org/case/70>

۳- مشهدی، علی و دقیق، مهتاب، «حمله به تأسیسات حاوی نیروهای خطرناک به‌عنوان اقدام تلافی‌جویانه در حقوق بین‌الملل بشردوستانه»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۱، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۰، ص. ۵۶۸.

۴- ماده ۲۲ کنوانسیون دیپلماتیک: امکان مأموریت مصون از تعرض هستند و مقامات کشور میزبان نمی‌توانند بدون رضایت وارد آن شوند. ماده ۳۱ کنوانسیون مصونیت کنسولی: امکان کنسولی نیز تا حدودی مشابه، از تعرض مصون‌اند و دولت پذیرنده موظف است از آن‌ها محافظت کند.

5- 2-ICRC, "Self-Defense", Glossary entry in: How does law protect in war?, International Committee of the Red Cross. Available at: <https://bing.com/search?q=self-defense+international+law+sources>

رسمی و دارای مصونیت بین‌المللی است. تعرض به آن، نقض فاحش حقوق بین‌الملل و اصل مصونیت دیپلماتیک محسوب می‌شود. این امر در رویه بین‌المللی مثلاً در واکنش به بمباران سفارت چین در بلغراد (۱۹۹۹)، چین آن را حمله به خاک خود دانست و جامعه جهانی نیز این تفسیر را پذیرفت. بنابراین چنین حملاتی معمولاً به‌عنوان حمله به کشور فرستنده تلقی می‌شوند، نه به‌خاطر خاک، بلکه به‌خاطر ماهیت نمایندگی رسمی و مصونیت آن کشور در سرزمین کشور پذیرنده.^۱

دیدگاه دکتر محمدرضا ضیایی بیگدلی درباره ضرورت «عمل متقابل» در برابر توسل به زور، یکی از بحث‌برانگیزترین و در عین حال مهم‌ترین مباحث در حقوق بین‌الملل معاصر است. ایشان در آثار مختلفش، به‌ویژه در حوزه حقوق جنگ و مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، بر این نکته تأکید دارد که نظام حقوقی بین‌الملل بدون ضمانت اجرا، کارآمد نیست و در مواردی که شورای امنیت ناتوان یا منفعل است، کشورها باید بتوانند با اقدام متقابل از خود و نظم بین‌المللی دفاع کنند. تحلیل این دیدگاه - از منظر حقوقی - تأکید بر واقع‌گرایی حقوقی است و دکتر ضیایی بیگدلی با نگاهی واقع‌گرایانه، معتقد است که اگر حقوق بین‌الملل نتواند در برابر تجاوز، واکنش مؤثر نشان دهد، مشروعیت خود را از دست می‌دهد. بنابراین در غیاب اقدام شورای امنیت، عمل متقابل محدود و هدفمند می‌تواند به‌عنوان ابزار بازدارنده عمل کند و دکتر ضیایی بیگدلی در شرایط خاص، آن را ضرورتی سیاسی - حقوقی می‌داند. همچنین پروفیسور آنتونیو کاسسه معتقد است که در مواردی که شورای امنیت ناتوان از اقدام است، کشورها ممکن است به اقدامات یک‌جانبه متوسل شوند، مشروط بر اینکه این اقدامات متناسب، محدود و هدفمند باشند. او گرچه با اقدام متقابل مسلحانه مخالف است، اما در مواردی خاص، اقدام محدود برای بازدارندگی را قابل درک می‌داند. بنابراین در حالی که رویه رسمی دیوان بین‌المللی دادگستری و پیش‌نویس طرح مسئولیت دولت‌ها، اقدام متقابل مسلحانه را ممنوع می‌دانند، اما برخی حقوقدانان مانند دکتر ضیایی بیگدلی، کاسسه و... در شرایط خاص به‌ویژه در غیاب اقدام شورای امنیت، ضرورت سیاسی - حقوقی چنین اقداماتی را قابل دفاع می‌دانند.^۲

بنابراین در تحلیل واکنش ایران در قالب عملیات وعده صادق ۱، دیدگاه‌های حقوقدانان ایرانی و خارجی نشان از وجود اجماع نسبی بر لزوم رعایت اصول بنیادین حقوق بین‌الملل دارد. از منظر کارشناسان داخلی، از جمله دکتر مصطفی فضائی و دکتر عبدالحی، حمله به کنسولگری ایران در دمشق مصداق روشن «حمله مسلحانه» است و واکنش

۱- محسن عبدالحی و مهناز رشیدی، «دفاع مشروع در برابر حمله به اماکن دیپلماتیک: تفسیر یا توسع منشور ملل متحد؟»، انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد، ۱۴۰۳، <https://unstudies.ir/iauns-forum>

۲- محمدرضا ضیایی بیگدلی و نسرتین تراز، «تحلیل قواعد انتساب در مسئولیت مشترک بین‌المللی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، سال ۵۱، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰، صص. ۷۷-۹۷، <https://article/fa/ir.ensani/>، ۵۲۷۱۳۸

ایران در چارچوب دفاع مشروع قابل دفاع است، مشروط بر رعایت اصول «ضرورت» و «تناسب». در مقابل، دکتر ضیایی بیگدلی از حقوقدانان داخلی همانند حقوقدان خارجی مارکو میلانوویچ^۱ ضمن پذیرش امکان مشروعیت اقدام ایران، بر این نکته تأکید دارند؛ که چنین اقدامی باید در مواجهه با تهدیدی قریب الوقوع باشد و مستند به ماده ۵۱ منشور ملل متحد و رویه دیوان بین‌المللی دادگستری، واجد شرایط کلاسیک دفاع مشروع باشد. وی با تکیه بر اصول عرفی بین‌المللی، عملیات ایران را قابل بررسی در چارچوب اقدامات متقابل محدود (legitimate reprisals) ارزیابی می‌کند. این دیدگاه با نظر برخی تحلیلگران تطابق دارد که در نبود اقدام مؤثر شورای امنیت، کنش متقابل سنجیده یک ابزار بازدارنده حقوقی محسوب می‌شود. به‌طور کلی، تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که عملیات وعده صادق، در تقاطع مفهومی میان دفاع مشروع و اقدامات تلافی‌جویانه قرار دارد و مشروعیت آن وابسته به میزان رعایت معیارهای عینی چون تناسب، ضرورت و اطلاع‌رسانی به نهادهای ذی‌ربط بین‌المللی است.

۲. کنش های رژیم غاصب صهیونیست و واکنش جمهوری اسلامی ایران بعد از وعده صادق یک

بعد از انتخابات ریاست جمهوری ایران و بعد از شهادت آیت الله رئیسی، روسای کشورها برای تحلیلف دکتر پزشکیان وارد ایران شدند از جمله فرماندهان گروه شبه نظامی حماس در ۳۱ ژوئیه ۲۰۲۴ (۱۰ مرداد ۱۴۰۳) که با حمله تروریستی در محل اقامت اسماعیل هنیه رئیس دفتر سیاسی حماس در تهران، شهادت وی توسط حملات پهنپادی اسرائیل صورت گرفت. ایران با محکوم نمودن طبق ماده ۲۲ کنوانسیون ۱۹۶۱ وین و

1- Marco Milanovic, "Is Israel's Use of Force Against Iran Justified Under the Law of Self-Defence?", trans. by Savalan Mohammadzadeh, scientific editor: Sattar Azizi, Bigdeli Academy, 14 June 2025. Available at: <https://bigdeliacademy.com/2025/06/14/>

۲- ماده ۲۲ کنوانسیون ۱۹۶۱ وین درباره روابط دیپلماتیک، به مصونیت امکان مأموریت دیپلماتیک می‌پردازد. متن این ماده به شرح زیر است ماده ۲۲ ۱. امکان مأموریت مصون هستند. مقامات دولت پذیرنده نمی‌توانند وارد این امکان شوند، مگر با رضایت رئیس مأموریت. ۲. دولت پذیرنده موظف است همه اقدامات مناسب را برای جلوگیری از ورود یا آسیب به امکان مأموریت، جلوگیری از اختلال در آرامش مأموریت یا توهین به حیثیت آن انجام دهد. ۳. امکان مأموریت، اثاثیه، سایر اموال موجود در آن و وسایل نقلیه مأموریت از تفتیش، مصادره، توقیف یا اجرای اقدامات اجرایی مصون هستند.

ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ هم چنین ماده ۶ میثاق بین المللی مدنی و سیاسی^۲ و قاعده آمره عدم توسل بزور که در بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد آمده است^۳ مسئولیت رژیم صهیونیست اسرائیل را اعلام نمود. و بر اساس این مستندات حمله به خاک ایران و شهادت مهمان ایشان حق دفاع مشروع را برای خود محفوظ دانست؛ و ضمن گزارش به شورای امنیت وعده انتقام از اسرائیل را برای انجام این ترور در خاک ایران اعلام نمود. لذا این وعده به دلایل ملاحظات سیاسی و امیدواری به آتش بس در مذاکرات حماس و اسرائیل به تاخیر افتاد که سرانجام پس از حمله هوایی به مرکز فرماندهی حزب الله و کشته شدن سید حسن نصرالله و تعدادی دیگر از فرماندهان ارشد حزب الله و نیز عباس نیلفروشان سرتیپ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که به عنوان معاون عملیات سپاه فعالیت می کرد این وعده تحقق یافت. نشست اضطراری شورای امنیت روسیه، چین و الجزایر حمله به اسماعیل هنیه را تقیح نمودند. اما آمریکا، بریتانیا و فرانسه به نقد از حمایت های ایران از گروه هایی که منطقه را بی ثبات کردند پرداختند. مع الوصف جو بایدن رییس جمهور وقت آمریکا مشخصاً اعلام نمود که در عملیات مذکور مشارکت نکرده و حتی از آن اطلاع نداشته است.^۴

۱-۲ دومین عملیات نظامی ایران علیه اسرائیل (وعده صادق ۲)

عملیات نظامی ایران (وعده صادق ۲) دو ماه بعد از ترور اسماعیل هنیه در محل اقامتش در تهران و پس از شدت یافتن حملات اسرائیل به هسته فرماندهی حزب الله لبنان و چهار روز بعد از حمله هوایی به مرکز فرماندهی حزب الله که منجر به مرگ سید حسن نصرالله دبیرکل حزب الله و فرمانده جبهه جنوبی حزب الله و عباس نیلفروشان معاون عملیات سپاه پاسداران شد؛ با پرتاب ۲۰۰ موشک بالستیک از خاک ایران به سمت اسرائیل در

۱- ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر: هر فردی سزاوار و محق به زندگی، آزادی و امنیت فردی است.
۲- ماده ۶ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی به حق حیات اختصاص دارد و یکی از بنیادی ترین اصول این سند بین المللی است. متن این ماده به شرح زیر است. ۱- حق زندگی، حق ذاتی برای هر انسان است. این حق باید به موجب قانون حمایت شود. هیچ کس را نمی توان به طور خودسرانه از زندگی محروم کرد-۲ در کشورهایی که مجازات اعدام لغو نشده است، صدور حکم اعدام فقط برای شدیدترین جرایم و مطابق با قوانین معتبر در زمان ارتکاب جرم مجاز است و نباید مغایر با مفاد این میثاق و کنوانسیون منع تبعیض باشد. ۳- در مواردی که سلب حیات جرم محسوب نمی شود، این ماده نباید به گونه ای تفسیر شود که به کشورها اجازه دهد در اعمال مجازات اعدام فراتر از محدودیت های مقرر در این میثاق عمل کنند. ۴- هر کسی که به مجازات اعدام محکوم شده، حق دارد درخواست عفو یا تخفیف مجازات کند.....

۳- بند ۴ ماده ۲: کلیه اعضا در روابط بین المللی خود از تهدید به زور یا استفاده از آن، چه علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشور و چه به هر نحو دیگری که با اهداف ملل متحد ناسازگار باشد، خودداری خواهند کرد.
4- <http://www.irdiplomacy.ir> & <http://fararu.com>

دو موج صورت گرفت. حمله نظامی ایران در شامگاه اول اکتبر ۲۰۲۴ (۱۰ مهر ۱۴۰۳) ساعت ۲۰ تا ۲۱ با تصویب شورای عالی امنیت ملی و در انتقام ترور اسماعیل هنیه، حسن نصرالله و عباس نیلفروشان صورت گرفت. با وجود اصابت موشک به خاک اسرائیل و فلسطین تلفات انسانی در اسرائیل نداشت و فقط اهداف نظامی از جمله سه پایگاه هوایی و مقر موساد در تل آویو هدف قرار گرفت. سپاه پاسداران اعلام کرد ۹۰ درصد پرتابه ها به اهداف خود اصابت کردند و حملات را موفقیت آمیز خواند.^۱ ایران بعد از حمله وعده صادق ۲ از طریق نماینده دائم خود در سازمان ملل متحد (امیر سعید ابروانی) نامه ای به دبیر کل سازمان ملل نوشته و تاکید کرد: (اقدام ایران ذیل ماده ۵۱ منشور و پاسخ به اقدامات تجاوزکارانه رژیم صهیونیستی از جمله نقض حاکمیت و تمامیت ارضی ایران ترور رهبر سیاسی حماس در تهران، مجروح شدن سفیر ایران در لبنان، ترور دبیر کل حزب الله در لبنان و سردار عباس نیلفروشان مشاور ارشد نظامی ایران در لبنان است).^۲

۲،۲ دومین عملیات نظامی ایران علیه اسرائیل (وعده صادق ۲) دفاع مشروع یا دفاع پیش دستانه از منظر حقوق بین الملل

برخی از حقوقدانان با توجه به عناصر حقوقی دفاع مشروع در ماده ۵۱ منشور ملل متحد عملیات وعده صادق ۲ را دفاع مشروع و به حق ایران می دانند. از جمله سیدمهدی جلالی و محسن بهاروند، حمله مستقیم اسرائیل به خاک ایران، مصداق روشن «حمله مسلحانه» است. بنابراین، ایران طبق ماده ۵۱ منشور سه اصل حاکم بر وضعیت شناخته شده که در این عملیات قابل توجه است را رعایت نموده است.

(۱) اصل تقدم حمله مسلحانه بر دفاع: (شهادت هنیه، حمله به کنسولگری، حمله به حزب الله لبنان و کشته شدن حسن نصرالله و سردار نیلفروشان)

(۲) ضرورت دفاع مشروع: زمانی راه های دیپلماسی و غیرنظامی نتواند مانع حملات تجاوزکارانه شود.

(۳) تناسب میان حمله و دفاع: شایان ذکر است که حملات ایران هیچ کدام متوجه اهداف غیرنظامی نبوده است و پایگاه نظامی رژیم صهیونیست مدنظر بوده است.

۱- دانشمند، سعید، "عملیات وعده صادق و نقش آن در اقتدار جمهوری اسلامی ایران" مجله آفاق علوم انسانی، آذر ۱۴۰۳، شماره ۹۲، صفحه ۴۳

۲- پورامینایی، محمد حسین، "عملیات وعده صادق ۲ اقدامی در چارچوب حقوق بین الملل" پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۳.

برخی از حقوقدانان وعده صادق ۲ را دفاع پیش‌دستانه دانسته اند. این مفهوم به اقدام نظامی یک کشور پیش از وقوع حمله دشمن اشاره دارد، زمانی که تهدید قریب‌الوقوع است اما هنوز حمله‌ای رخ نداده است.^۱

در حقوق بین‌الملل بر اساس منشور ملل متحد، به‌ویژه ماده ۵۱، تنها در صورت وقوع «حمله مسلحانه» دفاع مشروع مجاز است. اما برخی کشورها، به‌ویژه پس از حملات ۱۱ سپتامبر، تلاش کرده‌اند مفهوم دفاع مشروع را توسعه دهند تا شامل دفاع پیش‌دستانه نیز بشود. اگر ایران بتواند اثبات کند؛ تهدید اسرائیل قریب‌الوقوع و قطعی بوده، و اقدامش ضروری، متناسب و محدود بوده است، در آن صورت، برخی حقوقدانان معتقدند که می‌توان آن را در قالب دفاع پیش‌دستانه مشروع توجیه کرد، هرچند این موضوع همچنان محل اختلاف در جامعه بین‌المللی است. دکتر سید قاسم زمانی دفاع پیش‌دستانه را در صورت تهدید قریب‌الوقوع مجاز می‌داند و تأکید دارد که باید تهدید قطعی، فوری و بدون راه‌حل صلح‌آمیز باشد همچنین محمدرضا ضیایی بیگدلی حقوقدان برجسته دفاع پیش‌دستانه را در چارچوب عرف بین‌الملل قابل بررسی می‌داند وی معتقد است که منشور ملل متحد باید با تحولات امنیتی جدید تفسیر شود. لذا اعتقاد بر این است که، هرچند حمله اسرائیل به کنسولگری ایران در دمشق رخ داده، اما عملیات وعده صادق ۲ چند روز بعد و با شدت بالا صورت گرفته است. بنابراین اگر ماهیت پاسخ، بازدارنده و پیشگیرانه برای جلوگیری از حملات احتمالی بعدی بوده باشد، می‌توان گفت عناصر دفاع پیش‌دستانه هم در آن وجود دارد. یعنی در این نگاه، عملیات، ترکیبی از دفاع مشروع و بازدارندگی پیش‌دستانه است. در صورتیکه منتقدان دفاع پیش‌دستانه بر این باورند؛ که این دکتترین با متن صریح منشور ملل متحد در تعارض است. پذیرش آن می‌تواند به سوءاستفاده قدرت‌ها و تضعیف اصل منع توسل به زور منجر شود. همچنین رویه دیوان بین‌المللی دادگستری نیز آن را تأیید نمی‌کند. خلاصه کلام، بر مبنای اصول حقوق بین‌الملل، به‌ویژه ماده ۵۱ منشور ملل متحد، عملیات «وعده صادق ۲» در واکنش به حمله مستقیم رژیم صهیونیستی به تأسیسات دیپلماتیک جمهوری اسلامی ایران در دمشق، در چارچوب دفاع مشروع واکنشی تحلیل‌پذیر است.^۲ این اقدام، از حیث رعایت معیارهای ضرورت، تناسب و اطلاع‌رسانی به شورای امنیت، با رویه دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده‌هایی نظیر نیکاراگوئه علیه ایالات متحده و سکوه‌های نفتی انطباق

۱- سر هرش لاترپاخت، دریک باوت، والداک، مک‌دوگال و فلیچر این حقوقدانان معمولاً بر این نکته تأکید دارند که اگر تهدیدی قریب‌الوقوع، قطعی و غیرقابل اجتناب باشد، و هیچ راه صلح‌آمیزی باقی نمانده باشد، آنگاه دفاع پیش‌دستانه می‌تواند مشروع تلقی شود.

2- United Nations. (1945). Charter of the United Nations, Article 51.

دارد^۱ با این حال برخی تحلیل‌گران با توجه به گستره، شدت و اهداف بازدارنده این عملیات، عناصر دفاع پیش‌دستانه را نیز در آن قابل شناسایی می‌دانند. در حقوق داخلی ایران نیز طیفی از استادان مانند دکتر قاسم زمانی و دکتر ضیایی بیگدلی از مشروعیت آن حمایت کرده‌اند^۲، در حالی که دیگرانی همچون دکتر فضل‌الله موسوی، تفسیر مضیق‌تری از ماده ۵۱ ارائه کرده‌اند^۳ در نتیجه، عملیات مزبور در مرز میان «دفاع مشروع مبتنی بر منشور» و «بازدارندگی پیش‌دستانه محدود» قرار می‌گیرد؛ تحلیلی که لزوم بازاندیشی در کارکردهای حقوق بین‌الملل را در عصر تهدیدات نوظهور یادآور می‌سازد. در نهایت، آنچه محل اجماع است، ضرورت دفاع از حاکمیت ملی در چارچوب ضوابط بین‌المللی و هم‌زمان، تلاش برای حفظ صلح از طریق نهادهای چندجانبه‌گرا نظیر شورای امنیت است.

۲-۳ واکنش‌های بین‌المللی به عملیات نظامی ایران علیه اسرائیل (وعده صادق ۲)

وزیر امور خارجه اسرائیل (کاتز) روز بعد از عملیات گفت که ورود آنتونیو گوترش، دبیر کل سازمان ملل متحد به سرزمین‌های اشغالی اسرائیل بدلیل عدم واکنش او به عملیات موشکی ایران و اظهار محکومیت این عملیات ممنوع شده است. ایالات متحده آمریکا در جریان عملیات، جهت دفع حملات موشکی ایران به اسرائیل با اسقرار ناوشکن‌های نیروی دریایی خود در حدود یک دو جین موشک رهگیری‌کننده علیه موشک‌های ایران پرتاب کردند. در واکنش به حمله ایران علیه اسرائیل بطور کامل از اسرائیل حمایت کرد و تیم امنیت ملی آمریکا همراه با همتایان اسرائیلی خود در تماس بودند و طی بیانیه‌ای اعلام نمود اگر ایران به منافع آمریکا حمله کند از شهروندان خود دفاع خواهیم کرد. ما این حملات بی پروا را محکوم می‌کنیم و از ایران می‌خواهیم هرگونه حمله‌ای در آینده را متوقف کند. آمریکا و متحدانش مدعی‌اند که ایران با عبور موشک از حریم هوایی عراق، اردن یا سوریه، حاکمیت آن‌ها را نقض کرده؛ و در پاسخ، ایران تأکید کرده که حملات دقیق، محدود و بدون ورود به قلمرو این کشورها بوده و فقط از فضای مشترک عبور کرده است. طبق رویه دیوان بین‌المللی دادگستری، عبور تسلیحات از فضای کشور

1- International Court of Justice. (1986). Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America); ICJ. (2003). Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)

۲- زمانی، قاسم. (۱۳۹۸). حقوق بین‌الملل عمومی، جلد دوم. تهران: سمت. / ضیایی بیگدلی، محمدرضا. (۱۳۹۲). حقوق بین‌الملل عمومی. تهران: گنج دانش.

۳- موسوی، فضل‌الله و حاتمی، مهدی. (۱۴۰۲). «تحلیلی بر دفاع پیش‌دستانه در حقوق بین‌الملل»، فصلنامه پژوهش حقوق، ۲۵(۳)، ۷۵-۹۸.

دیگر می تواند در موارد خاص نقض حاکمیت تلقی شود، اما اگر ضرورت نظامی و عدم آسیب پذیری کشور ثالث اثبات شود، ممکن است قابل توجیه باشد. لذا رویکرد سیاسی آمریکا محکومیت عملیات ایران و حمایت از اسرائیل است که اصل دفاع مشروع ایران را نادیده می گیرد. اما مشارکت آمریکا در رهگیری موشک ها می تواند سوالات حقوقی درباره مشروعیت استفاده از زور در خاک کشور ثالث مطرح کند.^۱

کشورهای آلمان، فرانسه و انگلیس حمله را به شدیدترین وجه ممکن محکوم کردند و از حق ذاتی دفاع اسرائیل حمایت کردند. آن ها خواستار خویشتن داری و محکوم کردن حمله ایران با استفاده از زبان دیپلماتیک اما غالباً دوگانه شدند. درحالی که به حملات اسرائیل واکنشی نشان نمی دهند، پاسخ متقابل ایران را محکوم می کنند. این برخورد دوگانه می تواند با اصل برابری حاکمیت ها در تضاد باشد. تحلیل گران چینی معتقدند که پاسخ ایران، مشروع و با استناد به اصل تقابل مشروع در برابر تهدید، موضعی منطبق با حقوق بین الملل اتخاذ شده است.

واکنش یمنی ها حمایت از عملیات ایران به عنوان دفاع مشروع بود البته بصورت تأییدی غیررسمی و الزاماً مبتنی بر استدلال های سیاسی اما افزایش اعتبار ایران در مقابل رژیم صهیونیست اسرائیل، استمرار و حمایت از گروه های مقاومت در منطقه را به دنبال داشت و از جمله دستاورد مطلوبی برای ایران بود و البته چه بسا گروه های حزب الله، انصار یمن و حشد شعبی عراق از چنین واکنشی با خرسندی یاد کردند.

نتیجه گیری

کشورها در روابط بین الملل با سایر اعضا جامعه بین الملل، بنا بر اصل دوام کشور ملزم به رعایت قواعد و مقررات حقوق بین الملل می باشند. هر چند در این راستا عوامل غیر حقوقی مانند منافع و قدرت کشورها مانع پیاده سازی بی عیب و نقص این قواعد می شود؛ اما قریب به اتفاق اعضا جامعه بین الملل رفتار یکدیگر را بر اساس قواعد حقوق بین الملل راستی آزمایی می نمایند.

قواعد حقوق بین الملل نیز در راستای نیاز و مقتضیات روز، محتاج بروز رسانی و قابل تغییر می باشد زیرا کارآمدی نظام حقوق بین الملل منوط به پاسخگویی در مقابل کنش

1-<https://www.entekhab.ir/fa/news/839833>.

۱۹۲۰۱۸/news/fa/ir.nournews//:https

2-<https://www.hawzahnews.com/news/1152135>.

#&https://css.iriipo.ir/news/ت

ها و واکنش های زمان خود است. در غیر اینصورت کشورها در مقابل کنش های یکسان واکنش های متفاوت نشان می دهند و بر اساس آن قواعد را تفسیر و تغییر می دهند. لذا در رابطه با واکنش کشورها در مقابل عدم رعایت اصل عدم توسل به زور و اشغالگری با دلایل حفظ صلح یا به دلیل حمایت از حقوق شهروندان خود برحسب ضرورت از دفاع پیش دستانه و یا اقدام متقابل استفاده می نمایند. تحولات اخیر در منطقه به ویژه عملیات نظامی ایران علیه رژیم صهیونیست اسرائیل موسوم به وعده صادق ۱ و ۲، چندین خلأ و چالش بنیادین در ساختار فعلی حقوق بین الملل را آشکار کرده اند که نیازمند بازنگری جدی هستند. بازتعریف مفهوم «حمله مسلحانه» و «دفاع مشروع» در هر دو عملیات، زیرا ایران استناد به ماده ۵۱ منشور ملل متحد کرده است. اما در وعده صادق ۱، حمله به سفارت ایران در سوریه (که طبق حقوق بین الملل خاک ایران محسوب می شود) رخ داد. در وعده صادق ۲، ترور اسماعیل هنیه در خاک ایران به عنوان مهمان دیپلماتیک صورت گرفت. این موارد نشان می دهند که تعریف سنتی از «حمله مسلحانه» نیاز به توسعه دارد تا شامل حملات هدفمند به اشخاص مورد حمایت بین المللی و تأسیسات دیپلماتیک نیز بشود. لزوم شفاف سازی جایگاه «دفاع پیش دستانه» با توجه به ماهیت بازدارنده و زمان بندی عملیات ها به نحوی است که برخی تحلیلگران معتقدند؛ عناصر دفاع پیش دستانه نیز در آن ها وجود دارد. این موضوع نشان می دهد که حقوق بین الملل باید موضع روشن تری نسبت به تهدیدات قریب الوقوع و دفاع پیش دستانه اتخاذ کند؛ در غیر این صورت، کشورها ممکن است به صورت سلیقه ای از این مفهوم استفاده کنند و اصل منع توسل به زور تضعیف شود. بازنگری در حمایت از اشخاص دیپلماتیک و نمایندگان مقاومت ترور اسماعیل هنیه در خاک ایران، که به عنوان نماینده سیاسی یک جنبش مقاومت شناخته می شود، نشان داد؛ حقوق بین الملل باید حمایت های قوی تری از اشخاص مورد حمایت بین المللی در شرایط مخاصمه نامتقارن ارائه دهد. کنوانسیون ۱۹۷۳ درباره حمایت از اشخاص بین المللی باید به روزرسانی شود تا شامل نمایندگان غیردولتی مشروع نیز گردد. تقویت نقش شورای امنیت و جلوگیری از انفعال بررسی شود زیرا در هر دو عملیات، ایران به شورای امنیت اطلاع داده، اما این شورا عملاً اقدامی مؤثر انجام نداده است. این موضوع ضرورت دارد که سازوکارهای الزام آور برای واکنش سریع شورای امنیت در برابر تجاوزات آشکار تعریف شود. در غیر این صورت، کشورها ناچار به اقدام یک جانبه خواهند شد که نظم بین المللی را تهدید می کند.

در مجموع، تحولات اخیر نظیر عملیات های وعده صادق، ضرورت بازآرایی مفهومی، هنجاری و نهادی در ساختار حقوق بین الملل معاصر را اثبات می کند؛ بازآرایی ای که می بایست بر اساس واقعیت های نظامی، سیاسی و فناورانه قرن بیست و یکم صورت گیرد تا اصول منع توسل به زور، مشروعیت دفاع و حاکمیت قانون در سطح بین المللی تقویت گردد.

Extended Abstract

The Legal Architecture of Self-Defense in the Face of Contemporary Threats: A Case Study of Iran's "True Promise I & II" Operations and the Need for Doctrinal Reappraisal in International Law The operations known as True Promise I and True Promise II, carried out by the Islamic Republic of Iran in response to perceived Israeli aggression, represent critical case studies in the evolving landscape of international law concerning self-defense, state sovereignty, and asymmetrical warfare. These actions, which followed targeted strikes against Iran's diplomatic presence and its foreign guests on Iranian territory, raise pivotal questions regarding the interpretation and operational limits of Article 51 of the UN Charter in light of modern security threats. In both operations, Iran cited Article 51 of the United Nations Charter as the basis for lawful self-defense. "True Promise I" was conducted after the targeted destruction of the Iranian consulate building in Damascus a diplomatic premise protected under international law by Israeli forces. "True Promise II" followed a similarly high-stakes incident: the assassination of senior Hamas figure Ismail Haniyeh's family members, widely believed to have occurred in coordination with or through Israeli involvement, while they were on Iranian soil. Iran's formal communications to the United Nations Security Council outlined these responses as proportionate and necessary reactions to clear acts of armed aggression. From a doctrinal standpoint, international legal scholars are divided. Some view these operations as legitimate exercises of reactive self-defense, aligning with existing jurisprudence established by the International Court of Justice (ICJ) in landmark cases such as *Nicaragua v. United States* (1986) and *Oil Platforms* (2003). Others argue that the operations particularly given their timing, scale, and strategic messaging exhibit characteristics of anticipatory self-defense or strategic deterrence, concepts that remain contentious under current international law due to their susceptibility to misuse and lack of clear criteria. Critically, these incidents spotlight the doctrinal ambiguity surrounding the concept of "armed attack," especially when such attacks target consular facilities or individuals under diplomatic protection. Furthermore, the responses suggest a growing need for more robust legal norms that address asymmetric threats, targeted assassinations, and the use of military force against non-traditional actors. At the same time, Iran's consistent notifi-

cation to the Security Council after each operation demonstrates intent to act within the procedural boundaries of the Charter raising questions about the effectiveness of the existing enforcement mechanisms and the increasingly permissive interpretation of Article 51 by states. These developments point to three core deficiencies in the current international legal framework: 1. Lack of clarity regarding the threshold of “armed attack” in non-conventional or covert operations; 2. Insufficient legal treatment of anticipatory or preemptive self-defense in the face of demonstrable and imminent threats; 3. Inadequate institutional response from global governance bodies, particularly the UN Security Council, which has proven unable or unwilling to effectively mediate or respond to such critical incidents. In light of the “True Promise” operations, a forward-looking reform of the legal doctrines governing the use of force appears imperative. Such reform should include: a redefinition of “armed attack” to encompass hybrid and indirect assaults; the development of stricter procedural and evidentiary standards for anticipatory self-defense claims; and the creation of multilateral safeguards to prevent the erosion of the prohibition on the use of force one of the cornerstones of the post-World War II international order. Ultimately, the Iranian case illustrates how new realities of warfare challenge the historical assumptions embedded in international law. Without meaningful doctrinal evolution, the legitimacy of the legal system itself may be called into question, making the recalibration of self-defense norms a pressing priority for the future of global order.

منابع و مآخذ:

۱. آمپارو سان خوزه جیل، "مسئولیت بین المللی دولت ها در قبال نقض حقوق بشر"، ترجمه: بیک زاده، ابراهیم، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۹-۳۰، ۱۳۸۴، صص ۲۵۵ تا ۳۰۷.
۲. آیتی، سید محمدرضا، قاعده مقابله به مثل و اقدامات تلافی جویانه از...، فصلنامه پژوهش های فقه و حقوق اسلامی، ۱۳۸۷.
۳. اشراقی، داریوش، "تفسیر جدید از صلح و امنیت بین الملل و تأثیر آن بر مفهوم حاکمیت ملی"، فصلنامه پژوهشی حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبائی، زمستان ۱۳۹۳، ش ۴۹، صص ۸۱-۹۷.
۴. بادینی، حسن، "هدف مسئولیت مدنی"، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۶، زمستان ۱۳۸۳، صص ۵۵-۱۱۳.
۵. برزگر، کیهان، "روسیه و حضور ایران در سوریه"، مجله مطالعات منطقه ای، اسرائیل شناسی - آمریکا شناسی "تابستان ۱۳۹۷، شماره ۶۹، صفص ۷ تا ۱۰.
۶. پورامینایی، محمدحسین، "عملیات وعده صادق ۲ اقدامی در چارچوب حقوق بین الملل"، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۳.
۷. دانشمند، سعید، "عملیات وعده صادق و نقش آن در اقتدار جمهوری اسلامی ایران"، مجله آفاق علوم انسانی، آذر ۱۴۰۳، شماره ۹۲، صفحه ۴۳.
۸. دانشمند، سعید، "عملیات وعده صادق و نقش آن در اقتدار جمهوری اسلامی ایران"، مجله مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، زمستان ۱۴۰۳، شماره ۲۴، صص ۲۶۱-۲۸۳.
۹. رابرتسون، جفری، جنایات علیه بشریت، ترجمه دانشگاه علوم اسلامی رضوی، زیر نظر میرمحمد صادقی، ۱۳۸۳.
۱۰. زمانی، قاسم. (۱۳۹۸)، حقوق بین الملل عمومی، جلد دوم. تهران: سمت.
۱۱. صابری، رضا، فرزانی، مریم، "تحلیل بازتاب اخبار عملیات وعده صادق ایران در رسانه های ترکیه"، علوم خبری، زمستان ۱۴۰۳، شماره ۵۲، صفحه ۶۶-۹۰.
۱۲. صمدی، مسعود، «ماهیت حقوقی اقدامات تلافی جویانه دولت ها در حقوق بین الملل» کانون وکلای دادگستری دوره جدید؛ پاییز و زمستان ۱، سال ۱۳۸۹.

۱۳. ضیائی بیگدلی، محمدرضا، حقوق بین الملل عمومی، انتشارات گنج دانش، چاپ ۳۴، تهران، ۱۳۸۵.

۱۴. ضیائی بیگدلی، محمدرضا، (۱۳۹۲)، حقوق بین الملل عمومی، تهران: گنج دانش.

۱۵. ضیائی بیگدلی، محمدرضا و نسرین تراز، «تحلیل قواعد انتساب در مسئولیت مشترک بین المللی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، سال ۵۱، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰، صص ۹۷-۷۷ <https://ensani.ir/fa/article/527138>

۱۶. عبدالحی، محسن، رشیدی، مهناز، «دفاع مشروع در برابر حمله به اماکن دیپلماتیک: تفسیر یا توسیع منشور ملل متحد؟»، انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد، ۱۴۰۳. <https://forum-iauns/ir.unstudies>

۱۷. فضائی، مصطفی، «عملیات وعده صادق ۱ در پرتو حقوق بین الملل»، ماهنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، شماره ۲۴۵، اردیبهشت ۱۴۰۴، ص. ۲۵.

۱۸. قاسمی، علی؛ چهار بخش، ویکتور بارین "ارزیابی حق دفاع مشروع جمعی در حقوق بین المللی معاصر"، مجله: دیدگاه های حقوق قضایی، ش ۵۶، زمستان.

۱۹. کارخانه ای، علی، "۴۰ دستاورد عملیات قدرتمند وعده صادق"، مجله کیهان، ۳۱ فروردین ۱۴۰۳.

۲۰. کیانی، امیرعباس، "مشروعیت استناد به دکترین حفاظت از اتباع خارج از قلمرو از منظر حقوق بین الملل"، مجله: تمدن حقوقی، شماره ۱۶، پاییز ۱۴۰۲.

۲۱. ممتاز، جمشید، رنجبریان، امیرحسین، حقوق بین الملل بشر دوستانه مخاصمات مسلحانه داخلی، نشر میزان، چاپ سوم، ۱۳۸۷.

۲۲. مشهدی، علی؛ دقیق، مهتاب، "حمله به تاسیسات حاوی نیروهای خطرناک به عنوان اقدام تلافی جویانه در حقوق بین الملل بشردوستانه"، مطالعات حقوق عمومی (حقوق)، شماره: ۲، دوره ۵۱، سال ۱۴۰۰.

۲۳. موسوی، فضل الله و حاتمی، مهدی. (۱۴۰۲). «تحلیلی بر دفاع پیش دستانه در حقوق بین الملل»، فصلنامه پژوهش حقوق، ۲۵ (۳)، ۷۵-۹۸.

24 .Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts Adopted by the International Law Commission in 2001, Art 49 .UN Doc. A/CN.4/L.602.Rev.1,26July2001.

25 .Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts Adopted by the International Law Commission in 2001.UN Doc. A/CN.4/L.602.Rev.1,26July2001.

26 .ICJ, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, I.C.J. Reports 1986. Available at: <https://icj-cij.org/case/70>

27 .ICRC, “Self-Defense”, Glossary entry in: How does law protect in war?, International Committee of the Red Cross. Available at: <https://bing.com/search?q=self-defense+international+law+sources>

28 .International Court of Justice. (1986). Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America); ICJ. (2003). Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)

29 .Marco Milanovic, “Is Israel’s Use of Force Against Iran Justified Under the Law of Self-Defence?”, trans. by Savalān Mohammadzadeh, scientific editor: Sattar Azizi, Bigdeli Academy, 14 June 2025. Available at: <https://bigdeliacademy.com/2025/06/14/>

30 .The Universal Declaration of Human Rights, 1948, General Assembly.

31 .United Nation General Assembly, The Resolution on the Responsibility to Protect, 14 September, 2009

32 .United Nations. (1945). Charter of the United Nations, Article 51

33 .Available at: <http://www.un.org/documents/udir/history.shtml>

34 .<https://nournews.ir/fa/news/192018>.

35 .<https://www.entekhab.ir/fa/news/839833>.

36 .<https://www.hawzahnews.com/news/1152135>.

37 .<https://css.iripo.ir/news/ت&#>.

پژوهش های بنیادین در حقوق

38 .<http://www.irdiplomacy.ir>

39 .<http://fararu.com>